

ARKEOLOGI I NORR 11

ARKEOLOGI I NORR 11

UMEÅ UNIVERSITET
Institutionen för idé-
samlingsstudier

UMEÅ UNIVERSITY
Department of
Historical, Philosophical
and Religious studies

Tryckt med bidrag från Vetenskapsrådet

Omslagsbild:

Guldring från Para. Foto: Maria Lindeberg

Utgivare och distribution:

Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet
SE-901 87 Umeå, Sverige

Redaktör:

Per H. Ramqvist
epost: per.ramqvist@arke.umu.se

Grafisk form, lay-out och omslag:

Per H. Ramqvist

Engelsk språkgranskning

Sees-editing Ltd, UK

ISSN 0284-558x

Tryck:

Original, Umeå
2009

Innehåll

Per H. Ramqvist

Förord v

Sven-Donald Hedman

Gammal-äldre-äldst. Något om
Norrbottens mesolitikum 1

Ola George

Guldålder i Para. Ett folkvandringstida
gravfält vid Ångermanälven 23

Peter Persson

Centralorter i Västernorrland under järnåldern 53

Per H. Ramqvist

Hampnäs-toften. Tradition eller förnyelse? 93

Lars Liedgren & Lars Östlund & Torbjörn Josefsson

Samisk byggnadskultur - timrade kåtor
och exemplet Bläckajaure 115

Anders Huggert

Guldsmide i senmedeltidens Umeå 145

Kaisa Lehtonen

Etukämppä i Euraåminne. En bas för säljagare och
fiskare på stranden till den forntida Paneliaviken 159

Kurt A. West & Rabbe Sjöberg & Runar Nieminen

Stenkompassernas ålder i Österbottens kustlandskap 181

Etukämppä i Euraåminne

En bas för säljagare och fiskare på stranden till den forntida Paneliaviken

Kaisa Lehtonen

English summary

This article presents the results of the archaeological excavations in the summer of 2003 at the Stone Age dwelling site known as Etukämppä, which is situated in Eurajoki in southern Finland. The artefact material and ceramics found at Etukämppä represent typical so-called Kiukais Culture, which is the latest Stone Age period in Finland and is dated to approximately 2300-1500 BC. The distribution of the Kiukais Culture is approximately the same as the distribution of the earlier Corded Ware Culture, covering the relatively narrow coastal belt from Uusimaa to Pohjanmaa. It was assumed that the Etukämppä dwelling site had been almost completely destroyed by gravel extraction. During the excavations, however, it was found that the occupation layer was quite well-preserved and the find material was quite rich. Traditionally it has been considered that the Kiukais Culture was based around exploitation of the sea, including fishing and seal-hunting, but primitive farming was also known. The find material, topography and the displacement of the shoreline in Etukämppä indicated, however, that the sea provided the only livelihood. Therefore the Etukämppä dwelling site can be considered to be an early seal hunting encampment.

Kaisa Lehtonen, Museiverket, Vasakontoret, Handelsplanaden 12 B 17, PB 340, 65101 Vasa, Finland. kaisa.lehtonen@nba.fi.

Inledning

De första invånarna i Euraåminne bosatte sig på stränderna till den forna Paneliaviken, med största sannolikhet lockade av de goda säl- och fiskevattnen. Spår efter stenåldersfångstmännens läger har observerats på Etukämppä boplats som ligger på Irjanneåsen i Euraåminne, där miljön idag är helt annorlunda än den var under stenåldern. I dag ligger boplatsen i en korsning invid den livligt trafikerade riksväg 8, varifrån det går lokala vägar till Kuivalahti och Irjanne (fig. 1). Boplatsen har fått sitt namn efter den f.d. statsskogvaktarbostaden Etukämppä i vägkorsningen, där kaféet Kaffetupa idag är verksam. Utifrån den påträffade keramiken och strandens höjd över havet har boplatsen

Kaisa Lehtonen (f. 1966). Forskare vid Museiverkets Arkeologiska avdelningen. Jobbar vid Museiverkets Vasa kontor, som grundades 2006. Svarar för skydd och forskning för det arkeologiska kulturarvet i Österbotten, Södra Österbotten och Mellersta Österbotten.

Tidigare jobbat flera år inom enheten av fornminnesvård vid Museiverket och utfört arkeologiska utgrävningar och inventeringar i Egentliga Finland och i Satakunda

Fig. 1. Undersökningsområdets läge i sydvästra Finland.

daterats till slutet av stenåldern, till tiden för Kiukaiskulturen (2300-1500 f.Kr.) Traditionellt har boplatsen ansetts vara en synnerligen renodlad representant för Kiukaiskulturen (Huurre 1991, 239).

Forskningshistoria

Boplatsen blev känd för arkeologerna år 1945, då C.F. Meinander gjorde boplatssfynd från stenåldern (NM 11508:1-4) runtom skogvaktarbostaden. De vid den tiden tillvaratagna fynden låg på ca 30 meters höjd över havsytan. Vid en inventering i Euraåminne kommun år 1965 framkom, att boplatsen var synnerligen vidsträckt. Boplatssfynd (NM 16808:1-10) togs till vara inom en ca 400 m lång och ungefär lika bred zon vid snabbvägen Raumo-Björneborg dvs. vid nuvarande riksväg 8 och vid Kuivalahtivägen. Dessutom gjordes fynd i randen av en grusgrop som ligger norr om Kuivalahtivägen.

Under åren 1966 och 1967 genomfördes till följd av en planerad grustäkt provgrävningar under ledning av Unto Salo och Pirjo

Fig. 2. Grävningsområdet sommaren 2003 låg invid den livligt trafikerade riksväg 8. Foto: Kaisa Lehtonen 2003.

Lahtiperä. Utgrävningarna koncentrerades till norra randen av grusgropen, som låg på norra sidan av Kuivalahdentie. Här upptäcktes bl.a. ett flertal stenlagda härdar och gropar med sotblandad jord. Boplatsens kulturlager visade sig var synnerligen tunt och uppträdde som fläckar. De undersökta områdena låg i huvudsak på 35-37 meters höjd över den nuvarande havsytan. Vid utgrävningarna undersöktes sammanlagt ett ca 250 m² stort område.

Efter utgrävningarna på 60-talet gjordes några besiktningar på platsen i samband med grustäkt. Nya utgrävningar blev aktuella i juni 2003, då Museiverkets arkeologiska avdelning utförde provgrävningar på platsen i två veckors tid (Lehtonen 2005:5). Undersökningarna gjordes med anledning av förbättrandet av riksväg 8 vid anslutningen i Kämpä. Avsikten med provgrävningarna var att utreda hur mycket som återstod av fornlämningarna vid vägen och om det förelåg ett behov av fortsatta undersökningar. Eftersom fyndmaterialet från provgrävningarna visade sig vara avsevärt rikligare och mångsidigare än väntat, fortsatte man utgrävningarna på platsen i ytterligare tre veckor i augusti-september 2003 (fig. 2).

Boplatsens läge och omgivning

Etukämppä ligger ca 7 km norrut från Euraåminne kyrka, på Irjanneåsen, som är en ca 8 km lång sandås i sydost-nordvästlig riktning. Boplatsen ligger i västra änden av åsen. Irjanneåsen har varit det bästa grustäktsområdet i Euraåminne och boplatsen har sannolikt därför förstörts i samband med grustäkt. Lahtiperäs grävningssområden är nästan omöjliga att lokalisera i terrängen idag, eftersom grustäktsområdet har utvidgats betydligt efter 1960-talet. Både i väster och i söder är boplatsen begränsad till vidsträckta grustäktsgröpar; fynd har tillvaratagits i fördjupningarnas randområden och i den närmaste omgivningen. Öster om riksväg 8 begränsas boplatsen till myrterräng. I fråga om miljön består området av relativt jämn skogsteräng på sandbotten och växtligheten utgörs av typiskt karg tallmo av lingontyp.

Utöver Etukämppä är åtminstone fyra andra boplatser kända på Irjanne sandås, vilka utifrån såväl keramiken som strandhöjden är från samma tid: Irjanne kyrkogård, Kankaanranta, Rinne S och Rinne N. Av dem är Etukämppä tillsvidare den enda boplatsen, där man har gjort arkeologiska utgrävningar. Sannolikt är det snarare fråga om en vidsträckt boplatz än om separata boplatser. Alla fyndplatser är belägna på ca 30 meters höjd över den nuvarande havsytan. De är belägna i en rad längs Irjanneåsen vid kanten av de nuvarande sandgröparna och har antagligen till stor del förstörts vid körningen av grus. De keramikbitar och stenföremål som man tagit till vara på platsen representerar olika former av Kiukaiskulturen (Salo 1987:25).

Undersökningarna sommaren 2003

Undersökningsområdet sommaren 2003 låg vid korsningen i Kämppä, ca 200 m nordost från 1960-talets undersökningsområden. I juni undersöktes ett område på 37 m² på en ca 350 m lång sträcka i huvudsak väster om riksväg 8. Utifrån de provgröpar som grävts på området kunde man konstatera, att en senare markanvändning har förstört och omformat stenåldersskiktet på ett synnerligen stort område.

I terrängen norr om Kaffetupa observerades en ca 1,5 - 2 meter bred terrassering, som tydligt kunde urskiljas i omgivningen. I början av utgrävningarna trodde man, att det var fråga om en gammal ban-

vall. Som grund för antagandet fanns uppgiften om att en 23 km lång, smalspårig järnväg skulle ha löpt nedanför den nuvarande riksväg 8 i början av 1900-talet. Iakttagelser i terrängen och en kartanalys över området ger dock vid handen att det inte är fråga om en järnväg från Pinkjärvi till Verkkokari, utan om resterna efter den gamla snabbvägen mellan Raumo och Björneborg. Järnvägen torde ha gått ungefär vid den nuvarande riksväg 8.

I provgroparna som grävts nära Kaffetupa kunde man utöver terrasseringslägga märke till ett synnerligen tjockt lager fyllnadsjord som hämtats från vägarbetsplatsen på Irjanne åsen och med vilken omgivningen runt Kaffetupa hade jämnats ut på 1980-talet. I sin helhet verkade området vara synnerligen förstört och uppblandat i början av utgrävningarna. Efter att undersökningarna pågått en tid kunde man i alla fall konstatera, att boplatsen trots fyllnadsjorden och resterna av den gamla vägen ställvis var välbevarad. I augusti öppnades till följd av provgrävningar med grävskopa ett 42 m² stort utgrävningsområde; sammanlagt avlägsnades ett ca 60-40 cm tjockt ytskikt från området. Dessutom öppnades två provschakt väster om det egentliga utgrävningsområdet, alldeles nära gränsen till vägområdet. Omfattningen av undersökningsområdet år 2003 var sammanlagt 48 m².

Iakttagelser

Kulturlager

Kulturlagret på Etukämpä boplats karakteriseras bäst av skärvstensanhopningar och av kolhaltiga mörkfärgningar. Kulturlagrets tjocklek var synnerligen tunn, i genomsnitt ca 15-20 cm, medan enskilda mörkfärgningar sträckte sig något djupare. Färgningarna var på en del ställen kraftigt rödbruna.

I kulturlagret låg rikligt med kringpridda, knytnävsstora, delvis förvittrade, delvis brända stenar, som på en del ställen bildade koncentrationer. Stenarna föreföll inte vara medvetet utplacerade på sina platser utan de befann sig i en helt obestämd ordning och någon stensättning kunde inte observeras. Bland stenarna fanns även tydliga, synnerligen stora avslag och en del av stenarna har med all sannolikhet påverkats av eld. Stenkoncentrationer av den här typen påträffades rikligt även vid de utgrävningar som utfördes av Lahtiperä

på 1960-talet, varför företeelsen torde vara typisk för Etukämpä-boplatsen. Stensamlingarnas funktion har inte kunnat utredas vid tidigare utgrävningar. I varje fall hör de till en boplatsavlagring från stenåldern. Eventuellt är det helt enkelt fråga om avfallsstenar, som under tidernas lopp samlats på boplatsen. De stora avslagen som funnits bland stenarna kan eventuellt härstamma från stenar som varit råmaterial, vilket leder tankarna till tillverkning av stenföremål. Å andra sidan kan avslagen även ha samband t.ex. med sälfångst, vilket tas upp senare i texten.

Mörkfärgningar

Utöver stenar kunde man i kulturlagret observera ett flertal kol- och sotblandade mörkfärgningar och gropar, som kunde ses som mörka, tydliga fördjupningar i grävningens profiler. Det är mest sannolikt att dessa hör till någon slags konstruktion på boplatsen, eventuellt en hyddbotten, vars exaktare struktur eller storlek man inte med säkerhet kunnat bestämma vid utgrävningarna. De mindre, ganska runda mörkfärgningarna kan tolkas som rester av ett slags stöd-

Fig. 3. I grävningens norra gavel observerades ett avrundat L-format smutsjordsområde. Foto: Kaisa Lehtonen 2003.

konstruktioner, t.ex. stolphål. Av mörkfärgningarna var två drygt en meter djupa. Av dem låg den ena alldeles i östra kanten och delvis utanför av grävningens område, varför man inte exakt kunde bestämma dess gränser och form.

En avrundad, L-formad, kraftig mörkfärgning som kom fram i norra kanten av grävningens område visade sig vara särskilt intressant. Det låg på ett djup av ca 120-130 cm (fig. 3). I fyndlagret kunde en riklig mängd fynd tas till vara ända ner till alven. I närheten av mörkfärgningen fanns en upprättstående sandstensskiva, vars funktion dock inte kunde klarläggas. Eventuellt kan det vara fråga om en konstruktion som t.ex. en hörna i en hydda. På boplatser bl.a. i Hulkio i St. Karins och i Böle i Borgå har man utifrån mörkfärgningar, stolphål och lerkliningsfynd rekonstruerat husgrunder från tidig metallålder. Som jämförelse kan konstateras, att på boplatser i Hulkio i St. Karins i Egentliga Finland, på område B fanns inuti den förmodade hyddan en fyrkantig mörkfärgning med rundade hörn (Strandberg 2002:221, fig. 11). Till följd av det tjocka skiktet med fyllnadsjord kom man i

Fig. 4. Stenlagd härd. Foto Kaisa Lehtonen 2003.

Etukämppä tyvärr inte åt att gräva ut ett enda enhetligt plan i kulturlagret. Av den orsaken fick man inte någon helhetsbild av anläggningen.

Härden

Utanför området med fyllnadsjord och bredvid planutgrävningsområdet upptäcktes 34 m ö h, en härd i provschaktet strax efter att torvlagret hade avlägsnats (fig. 4). Härden var till formen tydligt rund och diametern var ca 80 cm. Den hade 2-3 stenlager och var byggd av små stenar med en diameter på ca 10 cm i medeltal samt av stenar som var mindre än dessa. Endast i härdens norra kant fanns en sten som var något större än de andra. Den hade en diameter på ca 37 cm och har antagligen varit en utmärkt värmeackumulator. Jordlagret mellan stenarna var synnerligen svart, uppblandad av kol och sot och ca 35-40 cm tjockt. Stenarna var delvis skörbrända.

I de två provschakt där härden låg, påträffades sammanlagt 13 keramikskärvor, 18 avslag av bergart, 33 kvartsavslag samt 135 fragment av brända ben (18 g). Andelen ben var där klart större än i rutorna i genomsnitt.

Fynd

Fyndmaterialet var rikligt och i huvudsak mycket likadant som det material som hittades vid utgrävningarna på 1960-talet. Vid provgrävningar i juni förtecknades sammanlagt 271 (NM 33828) och vid de fortsatta utgrävningarna i augusti-september 945 undernummer (NM 34005).1)

Stenföremål

Stenföremålsbeståndet från Etukämppä är mångsidigt och intressant. I det ingick flera för Kiukaikulturen typiska småmejslar (NM 34005:96, 213, 688 och 866; fig. 5-6). Av dem var i synnerhet en krummejsel (NM 34005:213) speciellt vacker och omsorgsfullt utarbetad. Av de övriga stenföremålen kan nämnas bl.a. en kniv (NM 33828:16), en rundaktig trind yxa (NM 34005:872), en fyrsidig mejsel (NM 34005:866), en eventuell malsten (NM 34005:401) samt flera brynen och slipunderlag av sandsten. Halvan av en sandstensboll (NM

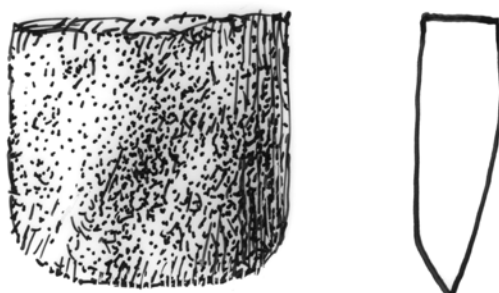

Fig. 5. Småmejsel NM 34005:96. Teckning Museiverket/Tiina Miettinen, skala 1:1.

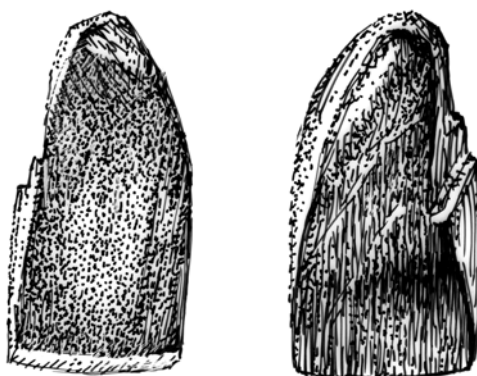

Fig. 6. Krummejsel NM 34005:213. Teckning Museiverket/Tiina Miettinen, skala 1:1

34005:682) var speciellt intressant. I den fanns tre små hål, eventuellt avsiktligt gjorda. Brynena var av olika storlek och form (bl.a. NM 33828:8, 57,58; fig. 7-8), men en mera exakt användning förblev delvis oklar. Dessutom fanns i fyndmaterialet rikligt med fragment av stenföremål (bl.a. NM 34005:49, 77, 96, 189, 348, 354, 386 och 434).

Ett sandstensföremål (NM 34005:850), som till formen liknar en avbruten spets av en blyertspenna, har möjligen använts för brotschning och varit sålunda del av stensmedens redskapsutrustning. I fynd-

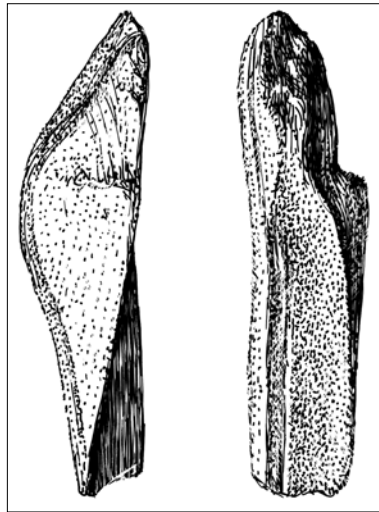

Fig. 7. Bryne NM 33828:57. Teckning Museiverket/Tiina Miettinen, skala 1:1

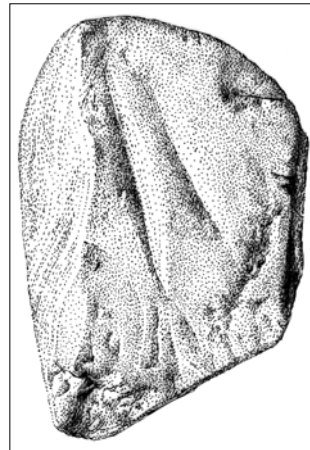

Fig. 8. Bryne NM 33828:58. Teckning: Museiverket/Tiina Miettinen, skala 1:1.

materialet ingår även ett förarbete för en skafthålsyx sandsten (NM 33828:95), vars hål tydligen blivit oavslutat sedan föremålet spruckit (fig. 9).

Det är värt att notera att föremål med direkt anknytning till jakt eller fiske, som t.ex. pilspetsar eller revsänken, inte alls påträffades. Eventuellt har spetsar gjorts av organiskt material som t.ex. ben. I det brända benmaterialet identifierades ett fragment av något föremål (NM 34005:271) samt två bearbetade benstycken (NM 33828:55 och 34005:360). Dessutom urskildes i materialet 15 benfragment med hål gjorda av människohand (Ukkonen 2004). Ben har således bearbetats, men på basis av bevarade benfragment kan man inte dra slutsatser om vad för slags föremål de bearbetade benbitarna har hört till.

Keramik

Keramiken från Etukämpä är typisk för Kiukaikulturen. Dekoren består av gropar, kamstämpel, skrapade ytor, ringstämplar, fåror och

Fig. 9. Bryne NM 34005:850 och förarbete för en skafthålsyxa NM 33828:95. Foto Museiverket/Markku Haverinen 2003.

streck (fig. 10-11). På en del bitar kan man eventuellt observera även epineolitiska drag (lerans konsistens och lerkärls ytbehandling), men på det hela taget kan keramikmaterialet anses helt och hållet representera Kiukaiskeramik. Som magringsmedel har man i huvudsak använt mycket grovt sten- och kvartskross, men även i någon mån finare material och delvis även organiskt material. De sistnämnda tycks förekomma hos mindre kärl med klart tunnare väggar än genomsnittet. I materialet finns även rikligt med kantbitar från lerkärl; ovanpå kanten förekommer kamstämpelornering, djupa sneda streck, olika typer av streckade linjer samt gropar. En del bitar har en liten veckartad förtjockning innanför kanten och på flera skärvor har en synnerligen riklig matskorpa bevarats inuti kärlet.

Till de bästa lerkärlsbitarna hör två bottenskrävor, som härstammar från ett flatbottnat kärl (NM 34005:826 och NM 34005:469; figur 12-13). På den ena skärvan syns också en del av kärlväggen med strål-

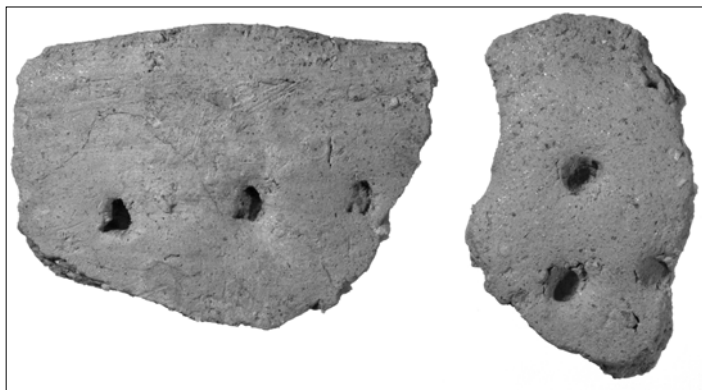

Fig. 10. Lerkärlsbitar NM 34005:835 och 338. Foto Museiverket/Markku Haverinen 2003.

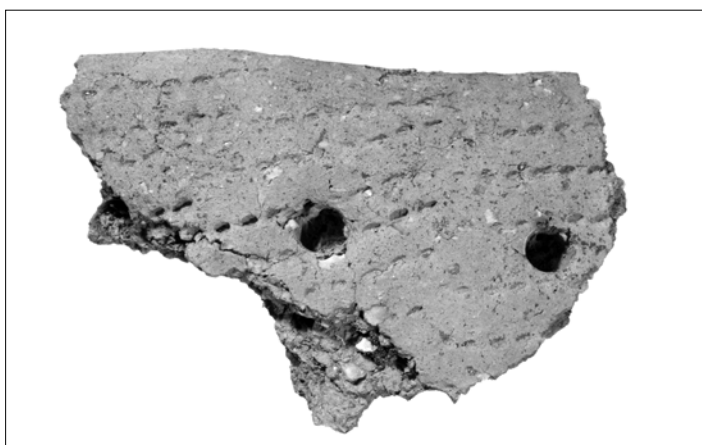

Fig. 11. Lerkärlsbitar NM 34005:913. Foto Museiverket/Markku Haverinen 2003.

formig streckdekor. Den sistnämnda (NM 34005:469) påminner till formen mycket om en bottenskräva som upphittats på Myrsbacka i Saltvik på Åland (se Helsingfors universitet, arkeologiska läroämnets nätsidor). I samband med lerkärlen kan dessutom nämnas ett fragment av ett lerkärl (NM 34005:705), vars exaktare funktion inte med

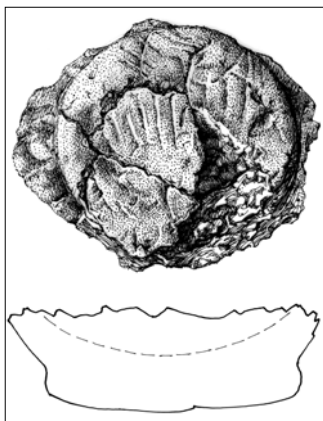

Fig. 12. Bottenskarva från lerkärl NM 34005:469. Teckning Museiverket/Tiina Miettinen, skala 1:1

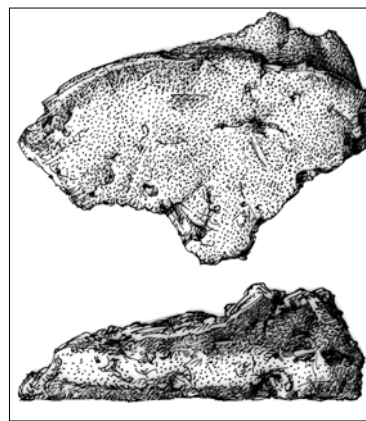

Fig. 13. Bottenskarva från lerkärl NM 34005:826. Teckning Museiverket/Tiina Miettinen, skala 1:1

säkerhet har kunnat bestämmas. Det kan t.ex. vara fråga om ett öra från ett kärl. I provschakt 1 tog man till vara sammanlagt ca 750 g (ca 320 st.) keramik med grovt avmagringsmedel. På platsen fanns en tydlig anhopning av keramik, vilket antyder troligt att ett lerkärl gått sönder på stället.

Avslag

Avslagsmaterialet var rikligt. Avslagen bestod i huvudsak av porfyrisk bergart och kvarts, i någon mån förekom även kvartsit. Bland avslagen förekom endast några flintavslag, några tydliga diabasavslag och en del avslag av rökkvarts. Bland porfyritavslagen hittades en fint slipad spets (NM 34005:102), vars form är tillfällig. Bland stenartsavslagen kunde man också urskilja s.k. makroskrapor (t.ex. NM 34005:536, 208), varmed avses rätt stora kärnor/avslag, som passar i en näve och som utformats genom tillslagning. På de sidor som använts kan man med mikroskop observera spår efter användning och slitage, dvs. avslagens egg har tydligt rundats. De vasskantade, långa och rätt smala porfyritavslagen har sannolikt varit lämpliga att använ-

das på samma sätt som en kniv. (Heikkurinen-Montell 2005:68). Kvarts- materialet från Etukämpä är i huvudsak av en synnerligen dålig kvalitet, men i materialet fanns även några genomskinliga glasartade kvarts- bitar. Det ringa antalet kvartsföremål var iögonenfallande; av säkra slagna eller retuscherade kvartsföremål fanns endast några stycken.

Ben

Brända ben förekom rikligt; av materialet från provgrävningar art- bestämdes sammanlagt 180 fragment och av materialet från utgräv- ningarna i augusti-september artbestämdes 757 fragment dvs. 937 benfragment kunde bestämmas till art. Resultaten av den osteologi- ska analysen, som utförts av dr. Pirkko Ukkonen/Hfors Universitet har sammanställts i tabell 1. Såsom i materialet från 1960-talet domi- neras benmaterialet på Etukämpä fortsättningsvis av säl och fisk. Av de identifierade benfragmenten bestod 30,7 % av säl och 60,4 % av fisk. Vid utgrävningar på 1960-talet uppgick motsvarande siffror till 67,3 % och 27 %. I materialet ingick i någon mån viltbräd (bl.a. mård, älg och bäver). Fångstplatsens närhet till havet framhävs emellertid tydligt av grönländssäl (*Phoca groenlandica*) och torsk (*Gradus morhua*) vilka identifierats i materialet. Närvaron av Grönländssäl utesluter inte förekomsten av vikare (*Phoca hispida*) i materialet, men man har ännu inte kommit fram till någon säker artbestämning.

Fiskmaterialet var rikligt både till antal och artbestånd, vilket är ovanligt på våra stenåldersboplatser. Den dominerande arten var gädda (*Esox lucius*) och den näst vanligaste var abborre (*Perca fluviatilis*). Den i de finska materialen sällsynta torsken identifierades även i utgrävnings- materialet från år 1967. Den lever endast i havet och ger sålunda en fingervisning om att man bedrivit fiske på öppet hav. Den andra arten som hör till torskfiskarna, laken (*Lota lota*) är egentligen en insjöfisk, men den klarar sig även i bräckt vatten vid kusterna.

En intressant omständighet är att den anatomiska fördelningen hos sälben i Etukämpä avviker från det sedvanliga. I materialet förekom- mer nästan enbart skallben och ben från de nedre extremiteterna. Av fragment från långa ben identifierades endast sex och av ryggkotor och revben endast några. I allmänhet påträffas bland boplatsernas sälben fragment av alla delar av djurkroppen. Ukkonen antar, att för-

Tab. 1. Fördelningen av identifierade benfragment på Etukämpä-boplatsen (Ukkonen 2004).

Däggdjur	Antal fr
Phoca groenlandica (grönlandssäl)	3
P. groenlandica/P.hispida (grönlandssäl/vikare)	2
Phocidae (säl)	282
cf. Phocidae	1
Martes martes (mård)	1
Alces alces (älg)	1
Ruminantia (idisslare)	2
Castor fiber (bäver)	3
Phocidae/Castor fiber (säl/bäver)	1
Mammalia(Mesom.) (medelstora däggdjur)	59
Mammalia (däggdjur)	5
Summa däggdjursben	360
Fåglar	
Anatidae (andfåglar)	2
Aves (fåglar)	9
Summa fågelben	11
Fiskar	
Gadus morhua (torsk)	20
Lota lota (lake)	1
Esox lucius (gädda)	267
Perca fluviatilis (abborre)	66
Coregonus sp. (sik)	27
Cyprinidae (braxenfiskar)	14
Teleostei (fiskar)	171
Summa fiskben	566
Totalt antal fragment	937

delningen skulle kunna bero på det att mindre värdefulla delar, såsom skallen och fenor, har lösgjorts från den övriga kroppen på själva fångstplatsen. På det hela taget kan man utifrån benmaterialet anse att fångstkulturen i Etukämpä var specialiserad och ganska ensidig (Ukkonen 2004).

¹⁴C-dateringar

Av materialet från Etukämpä gjordes två ¹⁴C -dateringar; den ena av matskorpan från en lerkärlsbit, den andra från bränt ben. Resultatet av dateringarna var följande (fig. 14):

PROV 1. Hela-770
Matskorpa från lerkärlsbit (NM 34005:569)
Ålder (BP) 3785 ± 50, kalibr. 2360-2030 BC

PROV 2. Hela-777
Bränt ben (NM 34005:925)
Ålder (BP) 3785 ± 50, kalibr. 2360-2030 BC

De båda ¹⁴C -dateringarna gav exakt samma resultat; på basis av dem kan boplatsen dateras till början av Kiukaiskulturen, grovt taget till perioden 2400-2000 f. Kr. Resultatet bekräftar sålunda den tidigare dateringen som baserar sig på keramiken och på höjden över havet.

Med tanke på boplatsens datering är förekomsten av grönländssäl i benmaterialet från Etukämpä intressant; enligt Ukkonen levde grönländssäl i de norra delarna av Östersjön ca 5900-2800 cal BP

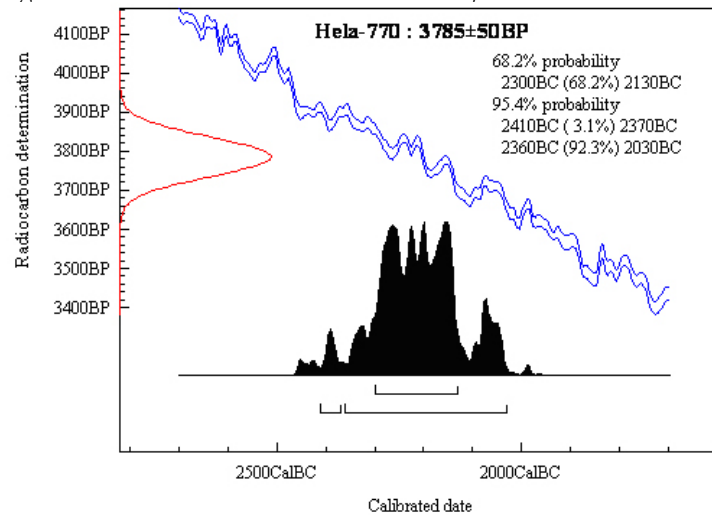

Fig. 14. Kalibrerad radiokoldatering. Matskorpa från lerkärlsbit (NM 34005:569).

(Ukkonen 2001:27ff). Om denna datering håller streck, vore fynden av grönlandssäl i Etukämppä av synnerligen sent datum. Å andra sidan har man funnit grönlandssäl bl.a. i Kempele, Estland och på Åland fortfarande i järnålderssammanhang. Det är möjligt att de sena fynden av grönlandssäl är av en annan stam än de mesolitiska och neolitiska fynden, vilket antyds av benbeståndets större storlek (Ukkonen 2004).

Strandförskjutningen och landskapet

I slutet av stenåldern låg området vid Irjanne vid den nordvästra stranden till den vidsträckta forntida Paneliaviken, på en sluttande sandås i södra delen av en stor fornö. Bosättningen på området under slutet av stenåldern och under bronsåldern koncentrerades snabbt till stränderna vid de forntida Panelia- och Nakkilavikarna. Boplatserna från Kiukaiskulturen i bl.a. Uotinmäki i Kiukais och i Kaunismäki låg längst inne i den forntida Nakkilaviken, som stod i förbindelse med Paneliaviken åtminstone ännu i början av tidsperioden.

Boplatssfunden som tagits till vara i Etukämppä ligger 32-37 meter ovanför nutida havsytan; fyndnivåerna under sommaren 2003 låg i huvudsak på 33-34 meters höjd. Traditionellt har det ansetts, att strandlinjen under Kiukaiskulturen har legat ungefär på 35-30 m höjd över havsytan i nedre Satakunta och i början av bronsåldern på ca 29-28 meters höjd över den nuvarande havsytan (Huurre1991:17, 25; Salo 1981:14). Enligt de nyaste kalkylerna i fråga om strandförskjutningen skulle strandlinjen ligga klart lägre. Enligt Gunnar Glückerts (2000:10, fig.5) kalibrerade strandförskjutningskurva har höjderna för havsytan vid den tid då Etukämppä fick sin bosättning varit ungefär följande:

4700 cal BP	35 m.ö.h
4500 cal BP	31 m.ö.h.
4300 cal BP	28 m.ö.h.
4000 cal BP	25 m.ö.h.

Det finns således en uppenbar konflikt mellan de strandhöjder som arkeologerna traditionellt använder och de nyaste kalkylerna som en del geologer har kommit fram till. Om strandlinjen hade legat 4300-4000 BP på 28 - 25 m, hade Etukämppä-boplatsen legat synnerligen

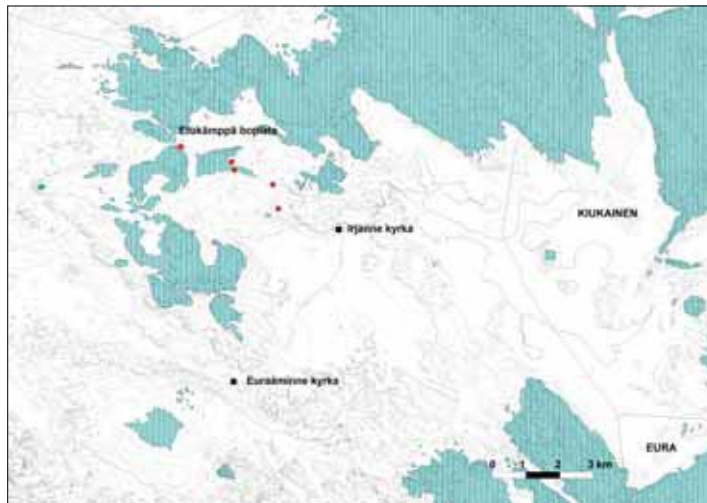

Fig. 15. Området vid den forntida Paneliaviken då havsytan var 35 meter högre än den nuvarande. Ritning Kaisa Lehtonen.

långt från den dåvarande strandlinjen. Avståndet till stranden skulle då ha varit drygt en kilometer enligt en grov uppskattning. Å andra sidan är fastställandet av strandlinjens höjd med några århundradens noggrannhet inte tillförlitligt. I synnerhet under tidsperioden 4900-4300 BP har man i fråga om havsvattenytans höjd enligt Glückerts schema kunnat observera en synnerligen kraftig sänkning. Havsytan har under 600 år sjunkit från 38 meter till 28 meter dvs. ca 10 meter. Landskapet har således vid den tid då Etukämpä fick bosättning undergått en synnerligen stor förändring under en relativt kort tid: landet skulle ha stigit med nästan två meter på 100 år. Strandförskjutningens hastighet i området har säkert även påverkats av att stränderna vid den forntida Paneliaviken har varit relativt låga och sluttande.

Områdets vattenhistoria och utvecklingen av landskapet kan gestaltas med hjälp av olika rekonstruktioner av strandskedet. Om man granskar området vid Etukämpä då havsytan är 35 meter högre än den nuvarande vattenhöjden skulle bopplatsen ha legat på den yttersta ögruppen sett från fastlandet ut mot havet, på den norra stranden till

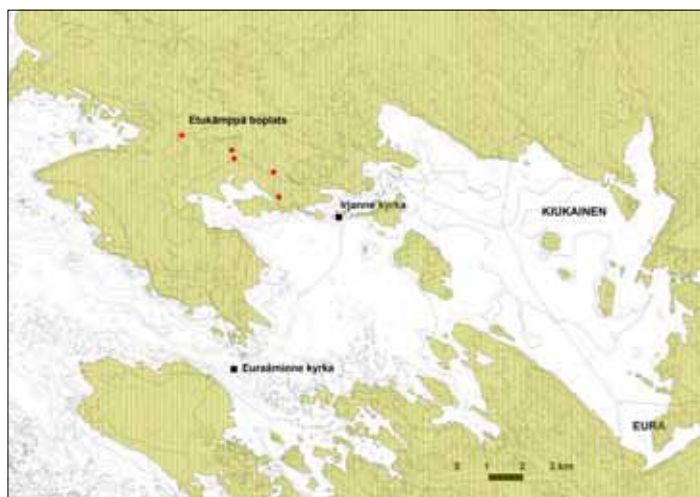

Fig. 16. Området vid den forntida Paneliaviken då havsytan var 30 meter högre än den nuvarande. Ritning Kaisa Lehtonen.

en liten, forntida ö (fig. 15). Från bopplatsen skulle man då ha haft en öppen rutt mot öppna havet, men den hade dock legat på en skyddad plats vid stranden till den forntida viken och sundet. Det allmänna intrycket av landskapet kunde närmast jämföras med den nuvarande yttre skärgården, dvs. en sönderbruten inre skärgård som skyddar strandlinjen skulle knappast ha funnits, i motsats till t.ex. området vid det nuvarande Raumo som ligger mera söderut. Med tanke på fångstnärningar till havs skulle boplatsens läge då ha varit den bästa tänkbara.

Då strandlinjen befann sig 30 meter högre än idag skulle man från bopplatsen fortfarande ha haft direkt kontakt till öppet hav, men nu skulle bopplatsen ha legat mellan två vikar vid ett drygt en km brett näs (fig. 16). Irjanneåsen skulle ha skjutit ut i Paneliaviken som en smal udd, dit stenåldersbosättningen skulle ha spritt sig. Med tanke på boendet skulle Etukämpä området vid den tiden ha varit det mest utmärkta med hänsyn till omgivningen; området bestod av en sluttande sandstrand längst inne vid två skyddade vikar.

Då strandlinjen befann sig 25 meter högre än idag hade Paneliaviken helt klart blivit mindre och snörts av; det allmänna intrycket av landskapet var att det egentligen redan liknar fastland. Paneliaviken

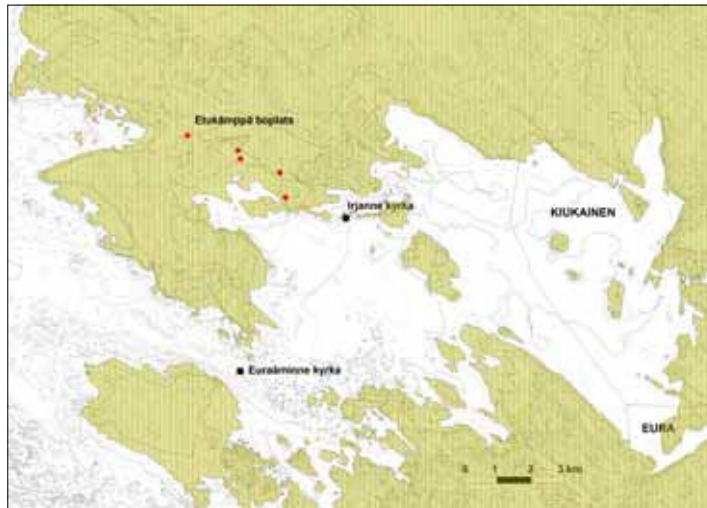

Fig. 17. Området vid den forntida Paneliaviken då havsytan var 25 meter högre än den nuvarande. Ritning Kaisa Lehtonen.

skildes från havet endast av ett ca 1,5 kilometer brett, rätt smalt sund (fig. 17). Boplatsen skulle ha legat synnerligen långt från den dåtida strandlinjen, vilket inte med tanke på havsfångsten verkar gynnsamt eller sannolikt.

Av de ovan gestaltade strandskedena kan en strandhöjd på 25 meter absolut anses vara för låg. Fyndmaterialet på Etukämpä vittnar helt klart om fångstnäringsringar till havs, varför boplatsens läge på över en kilometers avstånd från den dåtida strandlinjen inte är möjlig utifrån det arkeologiska materialet. På basis av den arkeologiska kulturbild som man fått utgående från fyndhöjder och fyndmaterial har den sannolikaste strandhöjden vid den tid då Etukämpä fått sin bosättning varit 35 - 30 meter.

Sammanfattning

I samband med Kiukaiskulturen har man ofta gjort gällande att det mellan boplatserna och vattnet skulle ha uppkommit ett område som man har kunnat brukas som äng. Det antyder att boskapsskötsel skulle ha ökat och sålunda även att bosättningen blivit bofast. Bosättningen skulle inte längre ha följt strandlinjen (Huurre 1991:233). Utifrån det

fyndmaterial som man fick i Etukämppä och utifrån benanalysen måste boplatsen dock anses helt klart vara en fångstboplats med anknytning till havet. Det finns dock ingenting i fråga om föremålsbeståndet eller i fråga om boplatsens läge som tyder på produktiva näringar, såsom jordbruk eller boskapsskötsel. I väster har man från boplatsen haft direkt förbindelse med det öppna havet och i öster har den forntida Paneliaviken med sina vikar och öar säkert lockat fångstmän att bege sig längre bort. Det är mycket sannolikt att området har erbjudit utmärkta förutsättningar för såväl sälfångst som fiske.

De tidigare nämnda stora makroskoperna och de knivliknande bergartsavslagen, vilka nämnts i samband med föremålsbeståndet, kan ha använts vid sälfångst. De har varit mycket lämpliga både vid slaktning och vid beredningen av skinn (Heikkurinen-Montell 2005:68). Dessa avslag har man kunnat använda som sådana utan större formgivning eller retuschering. Sålunda kan kulturlagret med stenanhopningar i Etukämppä förtälja om en boplats för sälfångstmän, där avslagen som använts vid beredningen av skinn vårdslöst har slängts omkring. För att bli helt övertygad om hur porfyritavslagen har använts skulle detta dock kräva forskning i avslagsmaterial med hjälp av mikroskop. I föremålsbeståndet fanns också rikligt med sandstensskivor, som man tror har använts för att mjuka upp skinnen på samma sätt som eskimåerna har gjort (Heikkurinen-Montell 2005:68). Fynd som direkt åsyftar fiske förekommer inte i materialet, men fiskeredskapen kan eventuellt ha varit tillverkade av organiskt material, t.ex. av ben.

Har boplatsen varit en vinter-, sommar- eller åretruntbostad? Ätminstone torde man ha bedrivit fiske under hela året. Däremot har olika sälarters levnadssätt krävt olika fångstmetoder och -tider. För det mesta har säl fångats både om höstarna, då de är som fetast och på våarna då man fångat dem på vårisarna (Alhonen 1984:66). Man bör observera att grönländssälen uttryckligen är en art som trivs i öppet hav och lever i flockar i drivisbältet och föder sina kutar på isflak. Den förmår inte göra vakar som t.ex. vikaren, utan den behöver smältvatten även om vintern. Den har därför fångats uttryckligen tidigt på vårvintern, då grönländssälarna har samlats i stora flockar i de yttre skären, där man har kunnat klubba dem (Edgren 1984:67).

Sammanfattningsvis kan man konstatera, att Etukämppä boplat-

sen torde ha varit en säsongboplats, vilket antyds både av kulturlagrets knapphet och av den anatomiska fördelningen av sälben. Boplatsens betydande omfång tillsammans med andra fyndplatser på Irjanneåsen skulle vara ett tecken på, att boplatsen antingen har varit långvarig eller har använts synnerligen intensivt. Den viktigaste tolkningen utifrån iakttagelserna vid utgrävningarna och fyndmaterialet är att Etukämpä under en del av året har varit en lägerplats för fångstmän. På lägerplatsen har man slaktat bytet och transporterat det vidare. Sålunda kan Etukämpä på god grund karakteriseras som en verklig bas för sälfångstmän och fiskare.

Referenser

- Alhonen, Pentti 1984. Hylkeiden historia. *Suomen historia I*. Espoo.
- Edgren, Torsten 1984. Kivikausi. *Suomen historia I*. Espoo.
- Hatakka, Lassi & Glückert, Gunnar 2000. Calibration curves representing shore displacement of the Baltic based on radiocarbon ages in the Karjaa, Perniö, Turku, Mynämäki and Laitila areas, SW Finland. Sites and settlement 2000:3-14. Edited by Aino Nissinaho. Turku.
- Heikkurinen-Montell, Tuula. 2005. Stenföremålsbeståndet. Rävåsen, en senneolitisk boplats i Lappfjärd i Kristinestad, Södra Österbotten. *Finskt Museum* 2002:59-69.
- Huurre, Matti 1991. *Satakunnan historia I*, 1. Raumo.
- Lehtonen, Kaisa 2005. Eurajoen Etukämpä - hylkeenpyytäjien ja kalastajien tukikohta muinaisen Panelianlahden rannalla. Kentältä poimittua 6. *Museoviraston arkeologian osaston julkaisuja* n:o 11: 5-18. Helsinki.
- Salo, Unto 1987. Eurajoki esihistoriallisella ajalla. *Eurajoen historia I*. Jyväskylä.
- Strandberg, Nina 2002. Houses by the Shore - Early metal Age and iron Age Houses at Hulkio in Kaarina and Böle in Porvoo. *Huts and Houses. Stone Age and Early Metal Age Buildings in Finland*. 2002:211-226. Editor: Helena Ranta. Jyväskylä.
- Ukkonen, Pirkko 2001. *Shape by the Ice Age. Reconstructing the history of mammals in Finland during the Late Pleistocene and Early Holocene*. Helsingfors.

Otryckta källor

- Grävningsrapporter i arkeologiska avdelningens arkiv vid Museiverket, Helsingfors.
- Ukkonen, Pirkko 2004. Euraäminne, Etukämpä, osteologisk analys 12.3.2004. Analysrapporten förvaras på Museiverkets arkeologiska avdelning.
- Pesonen, Petro 1999. Den förhistoriska keramiken i Finland: Helsingfors universitet, arkeologiska läroämnets nätsidor: http://www.helsinki.fi/hum/arla/keram/kiuk_f4.html